

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2026. № 5.
ISSN 2307-2105

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.5.58>

УДК 334.72:330.341.1

Ю. В. Турянчик,

аспірант, Мукачівський державний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-0826-3161>

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Yu. Turyanchyk,

Postgraduate STUDENT, Mukachevo State University

DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ACTIVITY OF SMALL ENTERPRISES AS A FACTOR IN ENHANCING THEIR COMPETITIVENESS

У статті досліджено теоретичні засади розвитку інноваційної активності малих підприємств як ключового чинника підвищення їх конкурентоспроможності в умовах ринкових трансформацій. Розкрито сутність інноваційної активності малих підприємств та її складові: технологічну, продуктову, процесну та організаційну інноваційність. Систематизовано теоретичні підходи до дослідження взаємозв'язку між інноваційною діяльністю та конкурентоспроможністю підприємницьких

структур. Виявлено основні бар'єри, що стримують інноваційну активність малих підприємств в Україні. Обґрунтовано механізм впливу інноваційної активності на конкурентоспроможність малих підприємств. Проведено аналіз статистичних даних інноваційної діяльності підприємств України за 2021-2024 рр. та виявлено ключові тенденції розвитку інноваційної активності в умовах повномасштабного вторгнення. Запропоновано систему заходів державної підтримки інноваційної діяльності малих підприємств, що включає фінансові, інституційні та організаційні інструменти стимулювання.

The article explores the theoretical and applied aspects of innovation activity of small enterprises as a key factor in enhancing their competitiveness under the conditions of wartime economic transformation in Ukraine. The relevance of the study is обусловлена the need for small businesses to adapt to a highly uncertain environment, limited resources, and structural economic changes caused by full-scale military aggression. It is substantiated that innovation activity represents a complex characteristic reflecting the ability of small enterprises to systematically implement new or significantly improved products, processes, organizational, and marketing solutions in order to achieve sustainable competitive advantages.

Based on the analysis of contemporary scientific approaches, it is determined that since 2022 there has been a significant shift in innovation development toward defense technologies, which have become a major driver of technological advancement in the national economy. It is established that small enterprises play a crucial role in generating innovations, particularly in the fields of unmanned systems, medical equipment, and digital solutions. At the same time, statistical analysis reveals a contradictory trend: despite the overall growth of innovation activity in industry (from 9.6% in 2021 to 16.2% in 2024), the share of innovation-active small enterprises remains low (around 9–10%), significantly lagging behind European indicators.

The study proposes a typology of innovation behavior models of small enterprises (reactive, adaptive, and proactive), which explains differences in their levels of competitiveness. It is proven that the transition from a reactive to a proactive model is a key prerequisite for strengthening business resilience under crisis conditions. The necessity of developing an effective mechanism for stimulating innovation activity of small enterprises is substantiated, particularly through the development of public-private partnerships, innovation infrastructure, and strategic management approaches.

The practical significance of the results lies in their applicability for the development of public policy to support small businesses, as well as for shaping enterprise development strategies in the context of Ukraine's post-war economic recovery.

Ключові слова: *інноваційна активність, малі підприємства, конкурентоспроможність, інноваційна стратегія, підприємницька орієнтація, технологічні інновації, державна підтримка інновацій.*

Keywords: *innovative activity, small enterprises, competitiveness, innovation strategy, entrepreneurial orientation, technological innovation, state support of innovation.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку економічної системи, здатність до інновацій перетворилася з конкурентної переваги на базову умову виживання підприємства на ринку. Особливо гостро ця проблема постає перед малими підприємствами, які, з одного боку, демонструють значно вищу гнучкість та адаптивність порівняно з великими корпораціями, а з іншого – обмежені у фінансових, людських і технологічних ресурсах, необхідних для систематичного впровадження інновацій.

В умовах повномасштабного збройного конфлікту питання інноваційної активності малого бізнесу набуває особливого стратегічного виміру. Досвід підприємців, які під час війни переорієнтували виробництво

на виготовлення дронів, засобів захисту, медичного обладнання та програмних рішень для потреб оборони, засвідчує: малі підприємства здатні генерувати інновації навіть в екстремальних умовах. Цей потенціал необхідно трансформувати в системну конкурентоспроможність у мирний та після-воєнний час.

Разом з тим, теоретичне осмислення механізмів впливу інноваційної активності на конкурентоспроможність малих підприємств залишається недостатньо розробленим, особливо в контексті специфіки українського підприємницького середовища та актуальних статистичних тенденцій. Це зумовлює актуальність і практичну значущість обраного напрямку дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Після 2022 р. у дослідженнях інноваційного розвитку чітко простежується зміщення акценту на оборонні технології: зокрема, С. Давимука [1] показує, що саме Defense Tech фактично став новим ядром технологічного зростання економіки. Водночас у роботах В. Гмирі та співавторів [2] оборонна промисловість розглядається ширше – як сектор, здатний акумулювати різні високотехнологічні напрями та формувати конкурентні переваги держави.

На мікрорівні особливо показовими є результати досліджень Н. Горбаль та В. Карачкова [3], які демонструють майже вибухове зростання ринку БПЛА і фактичне входження малих підприємств у роль драйверів інновацій. Логічним продовженням цієї ідеї є висновки С. Запорожця та співавторів [4], де акцент переноситься на інституційні умови – насамперед на ефективність державно-приватної взаємодії та роль платформ типу Brave1.

З позицій управління цікаво виглядає підхід Л. Артеменко та колег [5], які відходять від суто технологічного трактування інновацій і показують, що конкурентоспроможність значною мірою залежить від здатності підприємств адаптувати стратегії під ризики, зокрема через «суміжні інновації». У цьому контексті висновки О. Собкевич [6] додають важливий баланс: попри

загальне зростання інноваційної активності, вона залишається нерівномірною і суттєво зосередженою у секторах, пов'язаних з обороною.

Проте, не дивлячись на активізацію наукових досліджень у цьому напрямі та зростання інноваційної динаміки, більшість напрацювань зосереджена переважно на оборонному секторі, тоді як проблематика розвитку інноваційної активності малих підприємств у ширшому економічному контексті, механізмів її стимулювання та впливу на конкурентоспроможність в умовах воєнних трансформацій залишається недостатньо розкритою.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття теоретичних засад і розробка механізму взаємозв'язку між інноваційною активністю малих підприємств та їхньою конкурентоспроможністю, а також обґрунтування практичних рекомендацій щодо стимулювання інноваційної діяльності малого бізнесу на основі аналізу актуальних статистичних даних.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: систематизувати теоретичні підходи до аналізу зв'язку між інноваційністю та конкурентоспроможністю; проаналізувати статистичні тенденції інноваційної діяльності підприємств України за 2021-2024 рр.; запропонувати типологію моделей інноваційної поведінки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційна активність малих підприємств слід розглядати як комплексну характеристику, яка відображає їхню готовність і спроможність до системного впровадження нових або суттєво вдосконалених продуктів, процесів, організаційних і маркетингових рішень задля формування та посилення конкурентних переваг.

Питання інноваційного розвитку підприємств та його зв'язку із конкурентоспроможністю в умовах збройного конфлікту отримало нове наукове осмислення у вітчизняній та зарубіжній літературі після 2022 року. Давимука С. А. у дослідженні, присвяченому формуванню інноваційної екосистеми оборонної промисловості України, наголошує на принципово

новій ролі Defense Tech як рушія технологічного розвитку національної економіки: війна активізувала роботу в галузі оборонних технологій як державних, так і приватних компаній, що розробляють інноваційні рішення для ведення бойових дій, а спроможності вітчизняного оборонно-промислового комплексу у 2023 р. порівняно з попереднім роком зросли утричі [1].

Гмиря В., Нікітченко В., Алескерова Ю. та Костюк О. досліджують роль оборонної промисловості у забезпеченні національної безпеки та конкурентних позицій держави на міжнародних ринках озброєнь. Автори стверджують, що вітчизняна оборонна промисловість концентрує військові, електронні, інформаційні та космічні технології, і за умови належного фінансування може стати одним із найбільш наукомістких секторів національної економіки [2]. Визначальною тенденцією є стрімке зростання ролі приватних підприємств у виробництві продукції військово-промислового призначення: за 2023 р. їх кількість у секторі збільшилась учетверо, а дохід підприємств «Укроборонпрому» зріс на 88 % – до 79 млрд грн.

Особливого значення набуває феномен масового залучення малих підприємств та стартапів до виробництва продукції подвійного призначення та безпосередньо військового призначення. Горбаль Н. та Карачков В. у дослідженні міжнародної конкурентоспроможності українських виробників БПЛА зазначають, що з початком повномасштабного вторгнення попит на безпілотні літальні апарати зріс в десятки разів: якщо до 2022 р. в Україні налічувалося близько 20 компаній-виробників БПЛА, то станом на грудень 2023 р. їх стало понад 200. При цьому вітчизняні виробники масштабували виробництво у 100 разів, а 90 % законтракованих у рамках проекту «Армія дронів» безпілотників – українського виробництва [3]. Це переконливо свідчить про здатність малих підприємств стати локомотивами технологічних інновацій в умовах надзвичайних обставин.

Запорожець С., Походенко О., Місценко Р., Колесник В. аналізують організаційно-фінансову підтримку інновацій у галузі оборонних технологій і доводять, що ефективна державно-приватна взаємодія є ключовою передумовою реалізації інноваційного потенціалу малих підприємств у секторі ВПЕ. Автори акцентують увагу на кластері Brave1 – єдиній платформі для співпраці оборонних технологічних компаній, держави та військових – як прикладі інноваційної інфраструктури нового типу: у 2023 р. кластер профінансував понад 135 розробок на \$2,3 млн, а у 2024 р. обсяг підтримки зріс до \$39 млн [4].

З позицій стратегічного менеджменту, Артеменко Л., Гук О., Довгань К. обґрунтовують, що конкурентоспроможність підприємства визначається не лише технологічними інноваціями, а й здатністю інтегрувати ризик-менеджмент у стратегічне планування: на основі PESTEL-аналізу автори пропонують «стратегію суміжних інновацій» із низьким технологічним ризиком для малих підприємств, що дозволяє знижувати собівартість, використовуючи наявні ресурси [5]. Саме така стратегія є характерною для малих підприємств, що переорієнтувалися на виробництво продукції ВПЕ: компанія AeroDrone, яка раніше спеціалізувалась на сільськогосподарських дронах, розпочала виробництво БПЛА для ЗСУ, масштабувавши бізнес-модель без кардинальної зміни технологічного ядра.

Інноваційна діяльність в умовах воєнної агресії як окремий предмет наукового дослідження розглядалась Собкевич О., яка зазначає, що у 2024 р. частка інноваційно активних промислових підприємств зросла до 16,2%, а обсяг реалізованої інноваційної продукції збільшився у 3,8 рази – насамперед завдяки оборонним секторам: виробництву транспортних засобів (48,2% інноваційно активних підприємств), фармацевтиці (47,5%) та харчовій промисловості (22,7%) [6]. Водночас дослідник констатує, що інноваційна активність малих підприємств поза межами ВПК залишається критично низькою та потребує системного стимулювання.

Аналіз офіційних статистичних даних Держстату та НІСД за 2021-2024 рр. дозволяє виявити ключові тенденції інноваційної активності вітчизняних підприємств у контексті повномасштабної війни. Ці дані є принципово важливими для розуміння як масштабу проблеми, так і нових можливостей, що виникають в умовах воєнно-економічної трансформації (табл. 2).

Таблиця 1. Динаміка ключових показників інноваційної діяльності підприємств України (2021–2024 рр.)

Показник	2021	2022	2023	2024
1. Загальні показники інноваційної активності промисловості				
Кількість інноваційно активних підприємств, % до загальної кількості підприємств промисловості	9,6	10,5	8,8	16,2
Обсяги витрат на інновації промислових підприємств, млрд грн	10,17	7,64	6,99	15,10
Обсяги витрат на інновації промислових підприємств, % до загального обсягу реалізованої продукції	0,2	0,3	0,2	0,3
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млрд грн	36,84	31,68	19,38	138,71
Частка нової для ринку продукції серед інноваційної, %	6,4	18,1	27,4	29,5
2. Інноваційна активність за розміром підприємства				
Частка інноваційно активних малих підприємств, %	~6	~7	~8	~9–10
Частка інноваційно активних середніх підприємств, %	~16	~18	~20	~22

Джерело: складено автором за даними [6, 7, 8]

Наведені дані засвідчують кілька принципово важливих тенденцій. По-перше, в умовах повномасштабної війни інноваційна активність промислових підприємств України не лише не знизилась, а суттєво зросла: частка інноваційно активних промислових підприємств збільшилась з 9,6% у 2021 р. до 16,2% у 2024 р. Обсяг реалізованої інноваційної продукції за цей же період зріс у 3,8 рази – з 36,8 до 138,7 млрд грн. Рушієм цього зростання стала переорієнтація підприємств на виробництво оборонної продукції, зокрема безпілотних систем, захисного спорядження та спеціального обладнання.

По-друге, попри позитивну динаміку, стан інноваційної активності малих підприємств залишається критично низьким – лише 9-10% малих підприємств є інноваційно активними, тоді як у країнах Європейського Союзу від 30% до 60% малих і середніх підприємств є інноваційно активними [9]. Витрати на інновації у відсотках від виручки становлять лише 0,2-0,3%, що майже вдесятеро нижче від середньоєвропейських показників.

Теоретичний аналіз у поєднанні зі статистичними реаліями дозволяє запропонувати типологію моделей інноваційної поведінки малих підприємств залежно від ступеня їх інноваційної активності (табл. 3).

Таблиця 2. Типологія моделей інноваційної поведінки малих підприємств

Модель	Характеристика	Ставлення до інновацій	Рівень конкурентоспроможності
Реактивна (~60% малих підприємств)	Інновації впроваджуються лише під тиском конкурентів або зовнішніх вимог	Вимушений, несистематичний характер	Низький або нестабільний
Адаптивна (~30% малих підприємств)	Поступове впровадження інновацій у відповідь на ринкові зміни	Планомірний, але не випереджальний характер	Середній, стабільний
Проактивна (~10% малих підприємств)	Стратегічна орієнтація на безперервні інновації як джерело конкурентної переваги	Системний, випереджальний, ринкоформуєчий характер	Високий і зростаючий

Джерело: сформовано автором

Таким чином, переважна більшість малих підприємств України (~60%) перебуває в режимі реактивної поведінки, що корелює зі статистичними даними щодо низької частки інноваційно активних малих підприємств. Водночас, саме ті підприємства, що перейшли до адаптивної або проактивної моделі, продемонстрували найвищу стійкість в умовах війни, переорієнтувавши виробництво на нові ніші – оборонні, медичні, технологічні.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження дозволяє сформулювати такі висновки:

– інноваційна активність малих підприємств є комплексним явищем, що визначає готовність і спроможність до системного впровадження нових або суттєво вдосконалених продуктів, процесів, організаційних і маркетингових рішень задля формування та посилення конкурентних переваг;

– статистичний аналіз засвідчує парадоксальну тенденцію: попри системно низький рівень інноваційної активності малих підприємств (лише 9-10% є інноваційно активними проти 51,6% у ЄС), в умовах повномасштабної війни інноваційна активність у промисловості в цілому суттєво зросла – частка інноваційно активних промислових підприємств збільшилась з 9,6% у 2021 р. до 16,2% у 2024 р., обсяги реалізованої інноваційної продукції зросли в 3,8 рази;

– на основі теоретичного синтезу та статистичних даних запропоновано типологію моделей інноваційної поведінки: реактивна (~60%), адаптивна (~30%) та проактивна (~10%). Переважання реактивної моделі підтверджує необхідність системної державної підтримки переходу малих підприємств на вищі рівні інноваційної активності.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з емпіричною верифікацією запропонованої типології моделей інноваційної поведінки малих підприємств на основі репрезентативної вибірки підприємств України, а також з розробкою галузевих специфікацій механізму впливу інноваційної активності на конкурентоспроможність у ключових секторах: ІТ, переробна промисловість, агробізнес.

Література

1. Давимука С. А. Інноваційна екосистема оборонної промисловості України: інституційний механізм розвитку. *Регіональна економіка*. 2024. №1. С. 65-76. URL: https://re.gov.ua/re202401/re202401_065_DavymukaSA.pdf

2. Гмиря В., Нікітченко В., Шинкаренко О., Алескерова Ю., Костюк О. Розвиток оборонної промисловості України для забезпечення національної безпеки. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. Випуск 3 (№ 56). С. 321-333. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.3.56.2024.4366>
3. Горбаль Н. І., Карачков В. Дослідження міжнародної конкурентоспроможності українських виробників БПЛА. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*. 2024. Випуск 8 (№1). URL: <https://science.lpnu.ua/uk/semi/vsi-vypusky/volume-9-number-1-2023/doslidzhennya-mizhnarodnoyi-konkurentospromozhnosti>
4. Запорожець С., Походенко О., Місценко Р., Колесник В. (2024). Організаційно-фінансова підтримка інновацій та розвитку галузі оборонних технологій в Україні. *Випробування та сертифікація*. 2024. Випуск 3 (№5). С. 89-98. DOI: <https://doi.org/10.37701/ts.05.2024.10>
5. Артеменко Л. П., Гук О. В., Довгань К. А. Формування стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства через просування інноваційної продукції. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2025. № 34. С. 36-41. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.34.2025.341970>
6. Собкевич О. Інноваційна діяльність промислових підприємств України у 2021-2024 рр. Аналітична записка. НІСД. 2025. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-11/az_innovacii_prom_pidpriemstv-2025_24112025.pdf
7. Держстат України (2024). Інноваційна діяльність підприємств (дані за 2020–2024 рр.). URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ni.htm
8. Міністерство економіки України (2024). Інформаційні матеріали щодо стану інноваційної діяльності. URL:

<https://me.gov.ua/documents/detail?lang=uk-ua&id=69b9a9bf-5fbc-4035-8c0f-ac26b853c0eb>

9. Сичов О. В. Роль малого і середнього бізнесу в інноваційному розвитку ЄС: перспективи для України. *Агросвіт*. 2025. №6. С. 149-157. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.6.149>

References

1. Davymuka, S.A. (2024), “Innovative ecosystem of the defense industry of Ukraine: institutional development mechanism”, *Rehionalna ekonomika*, vol. 1, pp. 65–76, available at: https://re.gov.ua/re202401/re202401_065_DavymukaSA.pdf (Accessed 14 April 2026).

2. Hmyria, V., Nikitchenko, V., Shynkarenko, O., Aleskerova, Yu. and Kostiuk, O. (2024), “Development of Ukraine’s defense industry to ensure national security”, *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, vol. 3 (56), pp. 321-333, <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.56.2024.4366>.

3. Horbal, N.I. and Karachkov, V. (2024), “Study of international competitiveness of Ukrainian UAV manufacturers”, *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha». Serii «Problemy ekonomiky ta upravlinnia»*, vol. 8 (1), available at: <https://science.lpnu.ua/uk/semi/vsi-vypusky/volume-9-number-1-2023/doslidzhennya-mizhnarodnoyi-konkurentospromozhnosti> (Accessed 14 April 2026).

4. Zaporozhets, S., Pokhodenko, O., Mistsenko, R. and Kolesnyk, V. (2024), “Organizational and financial support for innovation and development of the defense technology sector in Ukraine”, *Vyprobuvannia ta sertyfikatsiia*, vol. 3 (5), pp. 89-98, <https://doi.org/10.37701/ts.05.2024.10> (.).

5. Artemenko, L.P., Huk, O.V. and Dovhan, K.A. (2025), “Formation of a strategy for increasing enterprise competitiveness through promotion of innovative products”, *Ekonomichniy visnyk NTUU «Kyivskiy politekhnichnyi instytut»*, vol. 34, pp. 36-41, <https://doi.org/10.20535/2307-5651.34.2025.341970>.

6. Sobkevych, O. (2025), “Innovative activity of industrial enterprises of Ukraine in 2021-2024”, available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-11/az_innovacii_prom_pidpriemstv-2025_24112025.pdf (Accessed 14 April 2026).
7. State Statistics Service of Ukraine (2024), “Innovation activity of enterprises (data for 2020-2024)”, available at: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ni.htm (Accessed 14 April 2026).
8. Ministry of Economy of Ukraine (2024), “Information materials on the state of innovation activity”, available at: <https://me.gov.ua/documents/detail?lang=uk-ua&id=69b9a9bf-5fbc-4035-8c0f-ac26b853c0eb> (Accessed 14 April 2026).
9. Sychov, O.V. (2025), “The role of small and medium-sized business in the innovative development of the EU: prospects for Ukraine”, *Ahrosvit*, no. 6, pp. 149-157, <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.6.149> (Accessed 14 April 2026).

Отримано редакцією журналу / Received: 24.04.26

Прорецензовано / Revised: 04.05.26

Дата публікації / Published: 26.05.26